

UN PROTAGONIST AL MEDICINEI ȘTIINȚIFICE ROMÂNEȘTI : DR. C. VÎRNAV

VASILE BÎNZAR

Istoriografia medicală a țării noastre îl consideră pe doctorul Constantin Vîrnăv ca pe unul din cei mai valoroși medici progresiști din secolul al XIX-lea. Într-adevăr, datorită unei bogate și multilaterale activități, aportul său a fost substanțial atât în organizarea ocrotirii sănătății publice, cât și în dezvoltarea medicinei științifice românești la începuturile sale, fără a mai vorbi de activitatea pe care a desfășurat-o pe tărîm politic-social, fiind unul din militanții de frunte pentru unirea Principatelor.

Costachi Vîrnăv s-a născut la 21 august 1806, în satul Hilișăul de Jos (astăzi satul Cloșca din com. Hilișeu—HORIA, jud. Botoșani¹. Tatăl său, căminarul Vasile Vîrnăv se trăgea dintr-o veche familie de boieri moldoveni, a cărei genealogie poate fi urmărită retrospectiv pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea². Familia Vîrnăveștilor a dat Moldovei mai mulți cărturari și oameni politici participanți la mișcarea revoluționară din anul 1848 și luptători pentru Unire.

În anul 1813 moare tatăl viitorului medic, iar mama sa, Maria, fiica stolnicului Constantin Gheucă, se recăsătorește după doi ani cu spătarul (devenit mai tîrziu vornic) Constantin Rosetti din Botoșani³, mutîndu-și domiciliul în acest oraș, unde luă cu ea și pe micul Costache.

Nu avem informații despre începuturile învățaturii lui Costache Vîrnăv. Se poate însă presupune că a frecventat școala domnească din Botoșani sau că a studiat în casa părintească cu tatăl său vitreg. Acesta era, de altfel un om foarte instruit, care făcuse studii înalte (filosofie, poetică, limbi străine, etc.) la Constantinopol⁴.

Cert este însă că tîmărul Vîrnăv a studiat la Viena filosofia și medicina pe aceasta din urmă continuînd-o și terminînd-o la Pesta. În iunie 1836, el obține diploma de doctor în medicină, cu lucrarea de doctorat Rudimental phisiographiae Moldaviae (Elemente de fiziografie a Moldovei). Era prima diplomă obținută de un doctor originar din Moldova. Întrucît se remarcase prin cunoștințele sale, lui Vîrnăv i s-a acordat dreptul de a practica medicina în toate statele Imperiului austro-ungar.

¹ *Enciclopedia Cugetarea*, București, 1940, p. 884, V. Gomoiu, *Repertor de medici, farmaciști și veterinari*, Brăila, 1938, I, pag. 447.

² S. Lecca, *Familiiile boterești — genealogie*, p. 491

³ A. Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, p. 153.

⁴ *Arch. St. Iași*, Fr. 1764 op. 2 013 ds. 1 182 f. 244.

El se întoarce totuși în Moldova, unde solicită libera practică, care-i este acordată în iunie 1837, pe baza unui strălucit examen susținut în fața Comisiei doctorești (formată din protomedicul Sachelarie, Dr. Iosif Viola și Dr. Iacob Cihac) ⁶. În același an este angajat de Comitetul Sănătății ca medic la cvartalul I din Iași, devenind totodată și membru al comisiei doctoricești⁷ calitate în care a desfășurat o activitate bogată.

În anul 1840 a fost trimis de către Comitetul sănătății în Austria, Germania și Bavaria, pentru a studia organizarea sanitară din aceste state și în special, metodele hidroterapice preconizate de Priessnitz. Vizitând numeroase orașe din țările amintite, el a întocmit planuri și rapoarte în care a relatat tot ce a socotit „că poate să aducă folos patriei”⁸.

În anii 1852 — 1853, C. Vîrnav a ocupat înalta funcție de proto-medic (medic primar) al Moldovei⁹ iar, prin 1860 îl găsim funcționând ca medic la Spitalul Epitropiei Generale Sf. Spiridon din Iași¹⁰.

În 1838, C. Vîrnav a devenit membru al Societății de medici și naturaliști din Iași, unde a ocupat pe rînd funcțiile de conservator al muzeului, secretar I și apoi pe aceea de vicepreședinte¹¹. În cursul întregii sale cariere medicale a rămas strîns legat de această societate, pentru al cărei progres a dus o luptă susținută.

Prin activitatea sa practică, științifică și publicistică a adus o importantă contribuție la crearea medicinei științifice românești. După reîntoarcerea în Moldova, C. Vîrnav nu pierde contactul cu medicina europeană, ci dimpotrivă, el lărgeste permanent acest contact, fapt ușor de demonstrat dacă urmărim bogatele izvoare de informare de care s-a servit în lucrările sale. În adevăr, după propria sa mărturisire, pentru elaborarea primei lui lucrări, pomenite mai sus, C. Vîrnav în timpul studiilor în străinătate, a strîns cu sîrguință toate datele interesante găsite la diverși autori; el a preluat aceste date în mod critic, cu mult discernămint, și înglobîndu-le în propriile sale cercetări, a alcătuit fiziografia Moldovei¹². Printre izvoarele folosite în fiziografia lui C. Vîrnav, se întîlnesc lucrările a numeroși istorici, geografi, călători și observatori străini, care au scris despre țara noastră (începînd cu Georgius de Reichersdorf, contemporanul lui Petru Rareș și pînă la cei mai recentii autori din vremea respectivă).

Un capitol important din fiziografie îl constituie descrierea bolilor din Moldova. Neavînd însă la îndemînă date statistice locale, Vîrnav, folosește

⁵ *Arh. St. Iași*, Fr. 1 772 op. 38 864 f. 67

⁶ *Arh. St. Iași*, Tr. 1 757 op. 2 005 Ds. 93 f. 123. La fila nr. 9 Cererea lui C. Vîrnav „Gios iscălitul, doctor de medștină și ficior de boier din pămîntul acesta, roagă pe cînst. Comitetul Sănătății să binevoiască a slobozi voe a face praesis în prințipatul acesta, alăturînd totodată și diploma sa spre Incuviințata cercetare”.

⁷ *idem*, f. 94.

⁸ *Arh. St. Iași*, Fr. 1 787 Ds. 596 f. 1.

⁹ *Gazeta de Moldavia*, XXIV, n. 31, p. 125; G. Z. Pettescu, *Ludovic Steege, medic*, București, 1944. p. 15.

¹⁰ N. A. Bogdan, *Societatea medico-naturalistă și muzeul istorico-natural din Iași*, 1919, p. 111.

¹¹ *Ibidem*, p. 42 și 74.

¹² C. Vîrnav, *Elemente phisographiae Moldaviae*, Pesta, 1836 p. 3

lucrarea lui Andreas Volf „*Beitrage zu einer statistisch — historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*“ (Sibiu 1805), la care adaugă și cercetările sale personale. Pentru clasificarea și descrierea bolilor epidemice, Vîrnnav s-a orientat după lucrările vestitului epidemiograf german Friedrich Schnurrer (1774 — 1833): „*Chronik der Seuchen*“, „*Geographische Nosologie*“ și „*Charte über die geographische Verbreitung der Krankheiten*“. De asemenea cu ocazia redactării dizertației sale, a consultat și voluminoasa operă în 17 volume a prof. Johann Neponuk Rust (1775 — 1840) din Berlin: „*Teoretisch praktisches Handbuch der Chirurgie*“.

Fiind mereu preocupat de îmbunătățirea asistenței medicale în Moldova, precum și de găsirea unor metode terapeutice eficiente, el cercetează cu ocazia călătoriilor amintite mai sus, în diferite țări în Europa, modul de organizare al asistenței medicale, instituțiile spitalicești, metodele de tratament, etc. revenind în țară cu o bogată documentație, în baza căreia a făcut propuneri interesante autorităților sanitare și conducerii statului — prezentînd și planuri de spitale după tipul celor din Viena și München, modele de mobilier medical, etc. și instrucțiuni cu privire la administrația medicală. În călătoria sa în străinătate el a fost impresionat în deosebi de metodele hidroterapice practicate de Vincenz Priessnitz (1790 — 1851) la Gräfenburg, unde Vîrnnav a stat timp de 8 săptămîni, inițiindu-se sub directa povătuire a fondatorului hidroterapiei moderne.

Concepția iluministă a progresului prin culturalizarea maselor a caracterizat întreaga activitate a lui C. Vîrnnav. El a fost inițiatorul răspîndirii organizate, sistematice, a cunoștințelor medicale în popor, în care scop a început să editeze cu data de 1 martie, 1844 revista „*Povățuitorul Sănătății și a Economiei*“, foaie periodică pentru poporul românesc“. Cu apariția acestei gazete începe popularizarea sistematică a cunoștințelor medicale în țara noastră¹³. Doctorul Vîrnnav apare astfel ca un adevărat protagonist, nu numai pentru motivul că este prima publicație cu asemenea preocupări, ci și pentru faptul că ea se adresează maselor, și nu numai din Moldova, ci întregului popor românesc, fapt care nu avea nici un precedent. Gazeta era concepută pentru o triplă tematică: medicină umană, medicină veterinară și economie, dîndu-se prioritate, bineînțeles popularizării cunoștințelor medicale. Revista era foarte prețuită de intelectualitatea din toate țările române. Semnificativ este în acest sens aprecierea de care s-a bucurat din partea doctorului Pavel Vasici din Transilvania. Aceasta, dorind ca revista să fie cît mai răspîndită dincolo de munți, scrie un elogios articol în *Gazeta de Transilvania* în care spune printre altele: „*A mai vorbi dară ceva despre folosul ce-l poate aduce acest jurnal aflu de prisos, căci el lucește ca lumina soarelui ; numai atît ar fi de dorit ca să se lătească între toți românii, pentru a căror folos este întemeiat*“. Vasici el urează lui Vîrnnav și colaboratorilor săi „*care asudă în ramul acesta de știință atît de sterp*“, să aibă răbdare și neclintită statornicie, în speranța „*ca scumpa lor semnătură să nu afle pămînt sterp*“¹⁴.

¹³ V. Gomoiu, *Istoria presei medicale din România*, București, 1936 p. 18.

¹⁴ *Gazeta de Transilvania*, 17 mai 1840, p. 160.

Revista a apărut un an întreg de două ori pe lună. În numărul 24 al revistei Vîrnav publică o înștiințare în care promite că, în ciuda greutăților întâmpinate, Povăzuitorul va apare și în continuare, cerind totodată sprijinul autorităților pe care nu l-a obținut. El s-a izbit cel mai adesea de refuzurile categorice ale dregătorilor, care răspundeau că boierii și negustorii știutori de carte „nu sînt ohotnici să se abonarisască la această revistă”¹⁵.

Activitatea de răspîndire a cunoștințelor medicale a fost reluată de Costache Vîrnav în 1851, redactînd „Foaia Societății de medici și naturaliști din Principatul Moldovei” care avea deasemenea scopul, mărturisit în înștiințarea din primul număr, „de a înzestra obștea cititoare cu potrivite învățături din științele naturii și, mai cu seamă din medicină și din dietetică sau igienă”. Și de această dată Costache Vîrnav face apel la „toți acei ce știu să poarte condeul”, ca să-și ofere colaborarea, „căci a lucra pentru folosul obștei este iarăși o plăcere de care sufletul cel plin de virtute se bucură neîncetat”. Această revistă a apărut cu oarecare neregularitate în anii 1851 și 1852 după care editarea ei a încetat, din lipsă de sprijin.

Pe lângă cunoscuta dizertație și articolele din cele două publicații amintite, doctorul Vîrnav a mai elaborat o serie de lucrări: „Cercetări asupra a-pelor de la Slănic”, (1847); „Despre holera epidemicească” (1848) „Povăzuirii la epidemia de holeră pentru preoții și sătenii din Moldova” (1853), „Despre holera asiatică” (1872).

C. Vîrnav a fost un adept convins al medicinei profilactice. În bogata sa activitate practică el a dus o luptă susținută pentru combaterea variolei prin vaccinare după metoda lui Jenner aducînd el însuși vaccin antivariolic și lanțete de al Viena. De asemenea o luptă acerbă a dus în contra holerei „care — spunea el — au îngrozit, nu Europa întregă, ci toate părțile lumii” —¹⁶.

Valorificarea experienței milenare a medicinei populare se bucură de toată cinstea în lucrările lui Vîrnav. De altfel, încă în teza sa de doctorat, el afirmă cu convingere, că medicina populară a moldovenilor, deși empirică în cea mai mare parte, este demnă de toată atenția medicilor. Istoricul B. P. Hașdeu, citind despre leacurile populare din lucrarea lui Vîrnav *Rudiment phisiographiae Moldaviae*, constată cu surprindere că ele sînt atît de vechi, încît le găsim aproape neschimbate și în operele scriitorilor latini, în special în *Historia Naturalis* a lui Pliniu cel Bătrîn¹⁷.

Concepția preventivă a doctorului Costache Vîrnav este expus deosebit de limpede într-una din lucrările sale: „Scopul și întirea medicinei nu este numai de a vindeca boalele omenesți; ea are și alt scop, mult mai înalt și mult mai folositor pentru omenire, adică de a feri pe om de boale, și care îl îndeplinește prin ramul ei numit dietetică sau igienă”¹⁸.

Prin lucrările sale doctorul Costache Vîrnav a contribuit și la eleborarea vocabularului științific românesc. Termenii medicali folosiți în scrierile sale aveau, în acel timp, o circulație curentă în limba literară. Scrisul său se caracterizează, în general, printr-un aspect arhaic și popular¹⁹ sau cum foarte

¹⁵ *Arh. St. Iași*, Tr. 1772, op. 2 020/5 345 f. 1 și urm.

¹⁶ C. Vîrnav, *Despre holera epidemicească*, p. VIII.

¹⁷ B. P. Hașdeu, *Revista științifică*, III (1872), n. 21.

¹⁸ V. Vîrnav, *op. cit.*, p. 67.

¹⁹ N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1972, p. 73.

bine îl caracterizează contemporanul său Vasici, „*stilul (lui) este popular, dulce și poate fi de cei mai simpli înțeles*“. Într-adevăr, doctorul Vîrnav a urmărit cu perseverență acest scop, mai ales că avea convingerea, influențat desigur și de Gh. Asachi, că pentru a găsi în limba patriei cuvintele și expresiile necesare redării noțiunilor științifice este necesar „*să se iee mai mult în băgare de seamă cum vorbește românul de prin sate*“. Atunci, spune el, vom auzi din gura acestuia cuvinte și expresii „*de care nici nu visează acei cărora li s-au ros coatele sezînd pe catedră*“. De exemplu, menționează Vîrnav, cînd românul zice „*mă cearcă o boală*“ nu înțelege altceva decît ceea ce înțeleg medicii prin cuvintele *prodroma mobi*²⁰.

Deși nu intră în tema de față, amîntesc totuși că Dr. Costache Vîrnav, a participat la mișcarea revoluționară de la 1848, a fost ca și fratele său Scarlat Vîrnav un vajnic luptător pentru unirea principatelor. S-a stins din viață în 1877, la 71 de ani.

„*Om remarcabil în domeniul său ca spirit inovator*“, publicist „*încălzit de speranțele nației sale*“²¹, cum îl caracterizează Nicolae Iorga, doctorul Costache Vîrnav rămîne o figură luminoasă a trecutului nostru medical, un adevărat protagonist al medicinei științifice românești.

---

²⁰ C. Vîrnav, *op. cit.*, p. 20

²¹ N. Iorga, *Medicii și medicina în trecutul românesc*, Buc., 1919/p. 4.